

BEVEZETÉS

A gyűjtők a bélyeggyűjtés kezdetétől a múlt század végéig magától értetődően sorolták be gyűjteményükbe a „rányomott bélyegeket” is, amint arról a korabeli előnyomott albumok ma is tanúskodnak. Később, a gyűjtés szakosodásakor, e terület a filatélia külön ágává vált, amelynek művelése hazánkban – különös módon – sokáig háttérbe szorult, s csak a Magyar Bélyegek Monográfiája egyes kötetének megjelenését követő években kezdett, lassan ugyan, de ismét elterjedni.

E Katalógus első kiadása óta mind itthon, mind külföldön erősen megnőtt az érdeklődés a magyar rányomott bélyeges postai nyomtatványok, vagyis a *díjjegyesek* iránt. A gyűjtők *kutató munkája* eredményeként eddig nem ismert díjjegyes nyomtatványok is előkerültek, s bővültek ismereteink az egyes kiadásokról. A Katalógus első kiadása betöltötte szerepét, felkeltette az érdeklődést a filatélia ezen igen érdekes és értékes ága iránt. Előkerültek az eddig „szunnyadó” anyagok: ezek tanulmányozása módot adott az első kiadásban meglévő hibák kijavítására, az adatok pontosabbá tételére.

Ez úton mondok köszönetet mindazoknak, akik észrevételeikkel, adatok közlésével segítettek munkámban.

* * *

A magyar postaigazgatás 1867. május 1-én kezdte meg önálló működését. E Katalógus a magyar postaigazgatás által kibocsátott és a magyar postaszervek által használt díjjegyes nyomtatványokat ismerteti és katalóglizálja. A két világháború utáni helyi kiadások közül azok szerepelnek, amelyeket *magyar hatóságok* adtak ki.

A teljesség kedvéért az *osztrák–magyar* kiadásokat is tárgyaljuk; ezek: a Katonai Határőrvidék 1868–1870. között, valamint az első világháború alatti „K. u. K.” tábori posta kiadványok.

Azokat a kiadásokat is díjjegyeseknek tekintjük, amelyeken értékjelzés nélküli *rányomott bélyegkép* van (inflációs kiadások, egyes „postaszolgálati” borítékok), valamint a felülnyomással értéktelenített díjegyűket is, végül a csak felár-jeggyel rendelkező 1948. évi Lánchíd-levelezőlapot. Ezek határesetek ugyan – és elhatározás kérdése, hogy a határt hol húzzuk meg –, de érdekességük és jellegük indokolja idesorolásukat.

A díjjegyesek a rájuk nyomtatott bélyegkép által váltak a filatélia tárgyává, ezért nem katalóglizáljuk azokat a postai úrlapokat, amelyeken csak eladási ár van feltüntetve, és azokat sem, amelyek csak rányomott illetékbélyeggel jelentek meg. Ezek a parafiletília tárgykörébe tartoznak.

Katalógusunkat úgy állítottuk össze, hogy terjedelmes magyarázat nélkül is könnyen kezelhető legyen, rendszere pedig megegyezzek az általános katalóglizálási alapelvekkel. Ennek ellenére néhány alkalmazott gyakorlat megvilágítására ki kell térnünk.

SORSZÁM

Külön sorszámon katalóglizáljuk azt a díjjegyes nyomtatványt, amelyen más a rányomott bélyegkép, vagy a vízjel, ha változik a feltüntetett eladási ár, vagy a nyomtatvány valamelyik főeleme. Ezek lehetnek: a címer; a főfelirat szövege, nyelve, elrendezése; a címoldali kép; a címoldal elrendezése.

A díjjegyesek másodlagos elemeinek változását nem tekintjük új kiadásnak. Ezek a következők: a szábványjelzés; a címvonalak száma és hossza; a nyomdajelzés; a gyártási évszám; a lábjegyzetek; a felülnyomás hossza; a betűtípusok kisebb változása.

A másodlagos elemek változataira a katalógusban általában jegyzetben utalunk. A kutatómunkát végző gyűjtőkre tekintettel, a szín után zárójelben közöljük a nyomdajelzésnél feltüntetett gyártási évszámot. A díjjegyesek különböző elemeinek egymástól való távolsága, egymáshoz való viszonya – különösen a hosszú gyártási és forgalmi idejüknél – nem állandó. Erre sem a nyomda, sem a

posta nem fordított gondot; ahány szedés, szinte annyi változat. Ezekre az apró különbségekre katalógusunk nem utal. Ott, ahol a másodlagos elemek változása egyértelműen új kiadást jelent, külön számmal kapott a díjjegyes (pl. az 1871. évi 2 krajcáros levelezőlapok esetében). A fő- és a másodlagos elemeket az egyes nyomtatványfajták tárgyalásánál ismertetjük.

A hátroldali képek (1896) és a hátroldali hirdetések (1892) változatait nem főszámon katalogizáljuk. Ugyancsak nem tekintjük új kiadásnak az igen ritka gyári vízjelekben bekövetkezett változást sem.

A TÍPUS

megnevezést fönntartottuk a díjjegyesek legfőbb eleme, a rányomott bélyegkép változatainak jelölésére.

Ahol a nyomtatványon feltüntetett *eladási ár* eltér a rányomott bélyeg névértékétől, ott az eladási árat a névérték után zárójelben feltüntetjük.

SZÍNEK

Mind a nyomásnak, mind a papírnak csupán a főszíneit közöljük, noha jóformán minden kiadás bővelkedik árnyalati színelterésekben.

MÉRETEK

A közölt nyomtatványméretek *átlagosak*. A pontos vágásra és hajtogatásra nem fordítottak nagy gondot, ezért gyakori a megadott mérettől való eltérés.

A postautalványoknál, a táviratlapnál, a távirtdai feladóvevényeknél és a személyzeti szállítóleveleknel 10–15 mm-es méreteltérés is előfordul.

FORGALMI IDŐ

Azt az időtartamot tüntettük fel, amely alatt az úrlapok elvileg felhasználhatók voltak; gyakran előfordult (különösen a hirdetéses levelezőlapok és a helyi kiadások esetében), hogy ezek a forgalomból való kivonásukat jóval megelőzve kifogytak.

A forgalmi idő kezdő és záró időpontját a rendelkezésre álló adatok alapján adtuk meg.

A TERVEZŐ NEVE

A borítékoknál, az aerogrammoknál és a levelezőlapoknál — ahol ismert — közöljük a tervező művész nevét is. A tervező alatt a *rányomott bélyegkép* tervezőjét értjük — kivéve az 1973 óta megjelent alkalmi levelezőlapokat, — ahol a levelezőlap-bal oldalán levő kép is a tervező műve.

A többi nyomtatványfajtnál csak akkor tüntetjük fel a tervező nevét, ha azon olyan rányomott bélyegkép van, ami borítékon, vagy levelezőlapon nem fordul elő.

AZ ÉRTÉKELÉS

A közölt érték: viszonylagos *pontertek*, amely a gyűjtői csereforgalomban kialakult 1982. évi forint árral azonos.

A katalógusban közölt legmagasabb ár: 3000 pont. A 3000 pontnál értékesebb díjjegyesek árát egységesen „R”-rel jelöltük. Ezeknél a ritkasági fok, az előfordulási gyakoriság még nem állapítható meg egyértelműen; a kereslet-kínálat törvénye fogja ezek árát kialakítani.

Ahol az érték helyén „?” szerepel, az azt jelenti, hogy semmiféle adat, vagy tapasztalat nem áll rendelkezésre az érték közelítő meghatározásához.

Az *árak jó állapotban levő, ép és tiszta példányokra* vonatkoznak. Nagyalakú díjjegyeseknél (postautalványok, táviratlapok) egy-két hajtogatás — az 1900 előtti postautalványoknál egy-két (10 mm-nél nem nagyobb) beszakadás — nem értékcsökkentő, ha a bélyegkép sértetlen.

A díjjegyesek a hűvöskúti csoportosításban tárgyaljuk:

Borítékok

Ebben a fejezetben megtalálhatjuk az ajánlott, a légipostai és a postaszolgálati levélborítékokat is. A Katalógus kiegészült az első magyar kiadással, az 1867. évi borítékokkal; ismertetésre kerültek — római számmal jelölve — a magyar posta *előfutár*-kiadásának tekinthető osztrák borítékok is.

Az első rányomott bélyeggel ellátott levélborítékot az osztrák postaigazgatás 1861-ben bocsátotta forgalomba a császárság egész területén, így Magyarországon is.

A kiegyezéskor önállóvá lett magyar postaigazgatás 1867. június 1-én bocsátotta forgalomba saját kiadású rányomott bélyeges levélborítékjait, amelyeket 1871. július 31-ig használtak hazánk területén. Ezeket a levélborítékokat — mivel akkor Magyarországon megfelelő nyomda még nem állt rendelkezésre — megrendelésre a bécsi Állami Nyomda készítette, ezért azok osztrák vízjeli papírból készültek.

Az osztrák postaigazgatás — hogy a magyar önállóságot a külföld előtt elhomályosítsa — néhány héttel a magyar borítékok forgalomba bocsátása után, azonos rajzú borítékokat adott ki Ausztria számára. Így előállt a filatélia történelmében először az a helyzet, hogy *két független postaigazgatás azonos értekekkel* hozott forgalomba. Ez a tény azonban nem változtatja meg az 1867. évi kiadás magyar voltát.

Az 1867–1919 között megjelent borítékokon csak díjegy szerepel, kivéve az 1913. évi ajánlott levélborítékot, amelyen a színes keret felett előnyomott feladóhely is van.

A posta az 1919. évi kiadás után 30 évig nem adott ki díjjegyes borítékot. Az 1949-től megjelenteken általában három címzésvonal van. A feladóhely 1964-ig a bal felső, 1964-től 1978-ig a bal alsó, 1978-tól újra a bal felső sarokban található.

A Pilsni Parkerdögazdaság számára készült borítékon (1975) sem címzésvonal, sem feladóhely nincs; a boríték bal oldalán a pilsni Parkerdög vázlatos térképe látható.

A légiposta borítékokat sávkeret övezi és azokon rányomott „légiposta” felzés is van.

Az irányítószámok használatára felhívó szöveg 1972-től 1978-ig szerepel a borítékokon.

Az 1978. óta megjelenteken (kivéve a légiposta borítékokat) szerepel a gépi feldolgozás céljára szolgáló három függőleges vörös sáv is.

Aerogrammok

Az első légiposta önzáró levélpapír 1969-ben jelent meg, eddig mindössze kilencféle került forgalomba.

Címzalagok

A címzalagokat ötös sávokban nyomták és árusították, s a felhasználónak kellett azokat szétvágni.

Zárt levelezőlapok

A zárt levelezőlap összehajtott kartonlap, amelynek három oldalát perforálták, s így a széleit letéphető csúkhá képezték ki. A fogazáson kívüli csúh nyvezett; így a zárt levelezőlap leragasztható. A felhasznált lapok zárócsúkját — a zárt levelezőlap felnyitása céljából — a perforációnál letépték; ez nem értékcsökkentő tényező.

Valamiennyi lap címzésvonalakkal készült. Az első címzésvonal előtt van (1919-ig) a „Cím” szó, a magyar–horvát nyelveknél a „Cím/Naslov” szavak.

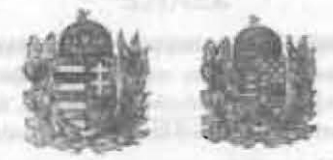
A nyomdajelzés 1918-tól, a feladóhely 1926-tól szerepel a címlapon.

A címdalton kezdetben nincs címer, míg 1900-tól az ún. „ívelt koszorús”, 1917-től az ún. „szögletes koszorús” címerrajzzal készültek; az 1933. évi kiadáson ismét az „ívelt koszorús” címerrajz van.

A magyar nyelvűeken a kiscímer, a magyar–horvát nyelvűeken és az 1933. évi kiadáson az egyesített címer látható. Az 1918. évi a köztársasági címerrel, az 1934. évi kiadás címer nélkül készült.

Az ún. „ívelt koszorús” címerrajzok

Az ún. „szögletes koszorús” címerrajzok

Levelezőlapok

Valamennyi lap címzésvonalakkal készült. Az első címzésvonal előtt az 1869. évi német nyelvű az „An”, az 1869. évi magyar nyelvű és attól fogva az 1907-ig kibocsátottakon (kivéve a külföldi forgalomra szánt magyar és francia szövegű levelezőlapokat) a „Czim”, illetve a magyar–horvát nyelvűeknél a „Czim/Naslov” szavak olvashatók.

Nyomdajelzés 1915-től, feladóhely 1922-től szerepel a levelezőlapokon.

A feladóhely 1930-ig a bal felső, 1933-tól 1948-ig a bal alsó, 1948-tól 1964-ig a bal felső, 1964–1978-ig a bal alsó, 1978-tól újból a bal felső sarokban van. Vannak olyan levelezőlapok is – például az 1931. évi képes levelezőlapok –, amelyeken feladóhely nincs.

A címdalton 1937-ig – a kiadások egy részénél – címerrajz van: általában a kiscímer; az 1900-as években kiadott magyar–horvát nyelvűeken az egyesített címer. A levelezőlapokon 9 fajta címerrajz fordul elő (I. a Magyar Bélyegek Monográfiája III. és IV. kötetét), azonban az egyes kiadások megkülönböztetésénél csupán az ún. „ívelt koszorús” és „szögletes koszorús” címerrajznak van szerepe. Ezek ábráját a szükséges helyeken a katalógusrészben megismételjük.

Az irányítószámok használatára felhívó szöveg 1972-től 1978-ig szerepel a levelezőlapokon. Az 1978. óta megjelent lapokon a gépi feldolgozás célját szolgáló három függőleges sáv is megtalálható. Ezen elemek változataira – és egyáltalán a leírásukra – csak akkor térünk ki, ha ezek tesznek különbséget az egyes kiadások között; „Jegyzet”-ben akkor utalunk ezekre, ha az észlelt eltérések kutatómunkára adnak alapot, és az alapján a kiadás speciálisan feldolgozható.

A teljesség kedvéért – különös tekintettel a tematikus gyűjtők igényeire – a katalógusrész „Levelezőlapok” fejezetében az 1973. évi Madách kiadástól kezdve a levelezőlapok teljes képét is közöljük, de csak azokat, amelyeknek bal oldalán ábra van.

Válaszos levelezőlapok

E Katalógus első kiadásától eltérően – hasonlóan a Scott és a skandináv katalógusok rendszeréhez – új fejezetben, a levelezőlapoktól elkülönítve tárgyaljuk a válaszos levelezőlapokat. Ezt első sorban az indokolja, hogy olyan postai nyomtatványokról van szó, amelyek két összefüggő, külön-külön is felhasználható díjjegyesből állnak. A felső élükön összefüggő levelezőlappárok „hátsó”

példánya tulajdonképpen előre fizetett válaszlappal. Különválasztott állapotukban is – felírataik alapján – minden esetben jól megkülönböztethetők az egyszerű levelezőlapoktól. („A lap másik fele válaszlappá válik”, „Levelezőlappal válaszlappal”, „Válasz.”)

A másodlagos elemek változataira a levelezőlapoknál leírtak erre a fejezetre is vonatkoznak.

A használatlan árák összefüggő levelezőlappárookra, a használt árák szétválasztott lapokra vonatkoznak. Előfordul olyan összefüggő lappár, amelynél a tőlap használt, a válaszlapp pedig használatlan, ennek értéke: a használt tőlap árának és a használatlan lappár ára felének az összege.

Adóintésk

Ezek olyan tértivevényes levelezőlapok, amelyeknek tértivevényén is rányomott bélyegkép van.

A használatlan árák az összefüggő példányokra vonatkoznak. A használtak közül csak a tőlapokat értékeltük, mert a használt tértivevények az adóhatóság irattárába kerültek, gyűjtői kézbe nem juthattak.

Rendőrségi be- és kijelentőlapok

Ezek igazolószelvényes levelezőlapok; az igazolószelvényen is rányomott bélyegkép van. Csak Budapesten voltak forgalomban a be- és kijelentkezés postai úton való lebonyolítása céljából. Az igazolószelvényt az államrendőrség Bejelentési Hivatala küldte vissza a félnek.

A használatlan árák összefüggő példányokra vonatkoznak. A használtak közül csak az igazoló szelvényeket értékeltük, mert a használt tőlapok a rendőrségi bejelentő hivatal irattárába kerültek, gyűjtői kézbe nem juthattak.

Pénzfeladási értékcikkek

Ebben a fejezetben a díjgyes postautalványokat, az utánvételes postautalványokat (utánvételi jegy, utánvételi lap, megbízási lap), a távirati utalványokat (fedezeti lap) és a befizetési igazolásokat katalogizáljuk.

A használt árák 1900-ig a teljes példányokra vonatkoznak, a rányomott bélyegképes, leválasztott szelvények 10%-os áron értékelhetők.

1906-tól 1945-ig csak a használatlanok árát közöljük, a használtak árai kitalakulatlanok, ebből az időszakból használt példány csak elvétve fordul elő.

Távíratfeladási értékcikkek

Ebben a részben a távirati sürgönylapot és a feladóvévényeket, a zárt táviratlapokat, valamint az egyszerű-, a sürgős-, a hitelezett- (szelvényes) és az állami táviratlapokat tárgyaljuk.

A zárt táviratlapok zárt levelezőlappal formájúak; azoknál a postahivataloknál kerültek forgalomba, amelyeknél távirat nem volt. A rányomott bélyegkép a táviratával rendelkező legközelebbi postahivatalhoz való továbbítás bérmentesítési díján felül egy 5 szövből álló, belföldre szóló távirat díját is federte. A szükséges díjtöbbletet a zárt táviratlap belső részére felragasztott postabélyegekkel kellett leróni.

A hitelezett (szelvényes) táviratlapok a telefonon feladott magántávíratok számára, az állami táviratlapok a hivatalos szervek használatára készültek.

A távirati sürgönylapnak és a különféle távirat feladási lapoknak csak a használatlan árát közöljük; a használt példányok a távirat, illetve a posta irattárába kerültek.

Vámkezelési értékcikkek

A vámárnyilatkozatok és az 1923. évi frankócédula (díjjegyzék) tartozik ebbe a fejezetbe. A külföldre postán feladott magyarországi származású áruk bejelentésére szolgáltak.

Csak a használatlanok árát közöljük; a használt példányok a vámhatóság irattárába kerültek, gyűjtői kézbe nem jutottak.

A takaréklapok

a legkisebb takarékbetét-összeg összegyűjtését elősegítő postai nyomtatványok. Amikor a takaréklapra felragasztott használatlan bélyegnek névértékének összege (beleértve a rányomott bélyeg névértékét is) elérte a legkisebb betétösszeget, a posta-takarékpénztár azt – a takaréklap bevonásával – a betétkönyvben jóváírta.

Csak a használatlan példányokat értékeljük.

Személyzeti szállítólevelek

A szállítóleveleknek ez a fajtája a díjjegyesek kategóriájába tartozik, mert rajtuk a szállítási díj lerovásáért szolgáló 40 filléres rányomott bélyeg van.

Csak a használatlan példányokat értékeljük. A posta által árusított, ún. „kilósáru” útján gyűjtői kézbe került, a szállítólevélről levágott, használt, „Bérmentesítés” feliratú szelvények értékelését nem tartjuk időszerűnek. (Nem minden személyzeti szállítólevél azonosítható a levágott szelvény alapján).

Utánvételes szállítólevelek

Ezek a Katalógus első kiadása után felbukkant díjjegyes nyomtatványok.

A válaszos levelezőlapokhoz hasonlóan összehajtott űrlapot a szállítólevélhez felül csatlakozó, rányomott bélyegképes utánvételi lap miatt soroljuk a díjjegyes postai nyomtatványok közé.

Csak a használatlanokat értékeljük.

Postaszolgálati levelezőlapok és -borítékok

Ezek köréből azok kerültek be a katalógusba, amelyek korábbi díjjegyesek felhasználásával, a rajtuk levő rányomott bélyeg értéktelenítő felülnyomásával készültek (az 1937. és az 1938. évi postaszolgálati levelezőlapok).

Az 1973. évtől kezdve olyan postaszolgálati levelezőlapok és -borítékok kerültek forgalomba, melyeknek jobb felső sarkában „Magyar Posta” szövegű, postakürt ábrájú, egyszerű rajzú nyomat helyezkedik el. Ezeket a kiadványokat *nem tekintjük* díjjegyes nyomtatványoknak, mert ezeknél a portómentességet nem bélyegkép, hanem a „Postaszolgálati ügy”, vagy a „Postaszolgálat” szöveg jelzi, s ez nyomtatással, vagy bélyegzéssel kerül a küldeményre.

A posta vezetői számára 1978-ban készült borítékok a díjjegyesek kategóriájába soroljuk. Hozzá az ún. „miniszteri” borítékok kizárólag a jobb felső sarokban levő, értékjelzés nélküli rányomott „bélyegkép” jelzi a portómentességet.

* * *

A Katalógus tárgyalja még:

az 1871. évi határőrvidéki provizóriumokat;

az 1867. évi „soldo” értékjelzésű* borítékokat;

a magyar postaszervek, vagy magyar hatóságok által kiadott helyi díjjegyeseket;

a magyar magánposták rányomott bélyeges nyomtatványait.

Az utolsó fejezetek – a teljesség kedvéért – az ún. *osztrák – magyar kiadásokkal* foglalkoznak. Ezek: a Katonai Határőrvidék (1868–1870) és az első világháború osztrák – magyar tábori postájának díjjegyesi.

A Katalógust 1982. június 30-ával zártuk, minden ez ideig megjelent díjjegyes postai nyomtatványt értékelünk.

Szeged, 1982. július hó

A szerző

* soldo – olasz váltópénz, többes száma: soldi